

Izabela Jarosińska

"Przemiany tradycji barskiej" - Sesja Naukowa IBL PAN (Warszawa, 18-19 marca 1970)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 61/4, 362-367

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kolorowy” funkcjonował jako stereotyp ideologiczny w ugrupowaniach głoszących solidaryzm klasowy.

Luźno łączył się z główną tematyką Konferencji referat mgr Urszuli A s z y k (Uniwersytet Łódzki) *Iwo Gall w nurcie polskiej myśli teatralnej*, bowiem autorka nie rozpatrywała koncepcji Galla w kontekście zastanej tradycji rodzimej teorii i praktyki scenicznej, sygnalizując jedynie potrzebę zbadania powiązań postulatów Galla z wizjami teatralnymi Wyspiańskiego, projektami Pronaszk i Syrkusa, potrzebę rozpatrzenia kameralnego teatru Galla w opozycji do monumentalnego teatru proponowanego przez Mickiewicza, Wyspiańskiego i Schillera. W obszernej pracy autorka starała się wyłącznie wyłuszczyć nie znane dotychczas poglądy na sztukę teatralną zawarte w dwu pracach Iwo Galla — *Scenie białej ściany* oraz w *Budowniczym tła scenicznego*.

Problem zachodzących przemian w świadomości gatunkowej podjęła mgr Grażyna S z y m c z y k (Uniwersytet Łódzki) w referacie *Ballada we współczesnej poezji polskiej*, snując rozważania w dwóch planach: synchronicznym i chronologicznym. W kręgu zainteresowań autorki znalazły się tylko te utwory współczesnej poezji, których balladowość sygnalizował bezpośrednio tytuł. W konkluzji referentka stwierdziła, że współczesna poezja odznacza się silnym nacechowaniem gatunkowym, które stanowi jedną z dominujących w niej tendencji strukturalnych, a ballada jest jednym z licznie reprezentowanych gatunków poezji lat 1956—1969.

W dyskusji jednak podważono zasadę doboru materiału literackiego, często bowiem balladowość zasygnalizowana w tytule nie idzie w parze z balladowością struktury.

Referat mgr Reginy L u b a s (WSP, Kraków) *Wiersz Helionu na tle polskiej tradycji wersyfikacyjnej* podjął próbę ustaleń wersologicznych dotyczących poezji dwudziestolecia międzywojennego na materiale literackim grupy Helion. Autorka starała się wykazać, jak kształtowały się powiązania tej grupy z tradycją. Doszła do wniosku, że koło literackie Helion, tworzące w konwencji czwartego systemu wersyfikacyjnego, tylko pozornie zrywa z tradycją, że przynależy ono do grona twórców, którzy są „poetami łączności” w progu dzielącym literaturę Młodej Polski od literatury dwudziestolecia międzywojennego.

Mgr Maria Marcjan (Uniwersytet Łódzki) w komunikacie *Z problematyki wzorca i jego parodii. Na marginesie twórczości Stanisława Lema* zasygnalizowała ciekawy problem wykorzystywania tradycji literackiej przez Lema, który eksploatuje wzorzec literacki zarówno w sposób pozytywny jak i negatywny. Szczególną uwagę zwróciła autorka na parodię wzorca tradycyjnego u Lema, podkreślając parodiowanie wyznaczników gatunkowych eposu, a także satyryczny i aluzyjny charakter parodii w twórczości Lema.

Ustalono, że następną, X Konferencję Młodszych Pracowników Naukowych Polonistyki zorganizuje Instytut Filologii Polskiej UJ w Krakowie; zajmować się ona będzie problemami interpretacji dzieła literackiego.

Zdzisława Howzan, Zofia Mocarska-Tyc

„PRZEMIANY TRADYCJI BARSKIEJ” — SESJA NAUKOWA IBL PAN
(Warszawa, 18—19 marca 1970)

Sesję poświęconą związkom między ideologią barską a tradycją konfederacji barskiej w literaturze i folklorze zorganizował Zespół Badań Świadomości Społecznej w Literaturze. Obok literaturoznawców wzięli w niej udział historycy i folklorysty z różnych ośrodków.

Pierwszy dzień obrad rozpoczął się referatem prof. dra Jerzego Michalskiego (Instytut Historii PAN, Warszawa) *Charakterystyka mentalności politycznej ruchu barskiego*. Autor podkreślał, że na świadomość polityczną organizatorów, przywódców i uczestników konfederacji barskiej złożyły się najbardziej charakterystyczne cechy mentalności całej szlachty. Pierwsza z nich to uniformizm myślenia; poglądy polityczne i przekonania konfederatów nie były zhierarchizowane, łączyły ogół szlachty z magnackimi przywódcami. Styl myślenia i orientacja polityczna szlachty z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta ukształtowały się w czasach saskich. Powszechna niezajomość rzeczywistego układu sił i mechanizmów polityki europejskiej, przekonanie, że sprawy polskie stanowią bardzo ważny punkt polityki światowej — prowadziły do naiwnej wiary w materialną pomoc i protekcję państw obcych, również przy rozstrzyganiu konfliktów wewnętrznych.

Stąd też dla mentalności szlacheckiej owych czasów znamieny jest brak poczucia zagrożenia i niezdawanie sobie sprawy z zaborczych planów sąsiadów. Taki był początkowo stosunek Polaków do Rosji, potem zaś — po narzuconych ustawach na korzyść dysydentów i po Repninowskich gwałtach — uległ on zmianie, nadzieje wiązano zaś nadal z Francją, Turcją, Austrią, a nawet Prusami. Ta strategia polityczna wynikała także z utożsamiania interesów poszczególnych stronnictw z interesem państwa, ale przede wszystkim — z odziedziczonej po czasach saskich ignorancji dyplomatycznej. Charakterystyczną dla stronnictw okresu saskiego bezprogramowość konfederacji barscy zastąpili programem negatywnym, tj. odrzuceniem wszystkich reform wprowadzonych lub zaproponowanych po roku 1764. Konsekwencją takiego właśnie zespołu cech ówczesnej mentalności szlacheckiej było więc zarówno samo zawiązanie konfederacji jak jej przebieg i wreszcie upadek. Lecz to samo było także przyczyną jej popularności.

W dyskusji nad referatem omawiano funkcję elementów religijnych, które umacniały jedność ruchu barskiego i nadawały mu charakter ogólnonarodowy, oraz podkreślano rozbieżność między świadomością uczestników konfederacji, dla których była ona początkowo tylko jednym z licznych w XVIII w. zbrojnych wystąpień szlacheckich — a tradycją późniejszą, w której konfederacja barska stała się pierwszym powstaniem narodowym. Referat prof. Michalskiego — powiedziała doc. dr Alina Witkowska — dokumentuje tezę o specyfice mentalności szlachty polskiej czasów saskich i drugiej połowy XVIII wieku. Specyfika ta polega na nieumiejętności myślenia w kategoriach całości i w kategoriach interesu państwowego. Więzy państwowe pochłonięte zostały przez więzy węższego zakresu: przynależności stanowej, rodowej i partyjnej. Widać to wyraźnie w nieudolnej dyplomacji, którą zajmują się wszyscy, w intrygach politycznych uprawianych przez arystokratyczne damy z wielkim zaangażowaniem emocjonalnym, widocznym wtedy zwłaszcza, gdy idzie o sprawy rodu. Dyskutantka przypominała też, że w czasach konfederacji barskiej rodzi się w Polsce przeświadczenie, iż Rosja stanowi nowoczesne państwo europejskie.

Prof. dr Emanuel Rostworowski (Instytut Historii PAN, Kraków) przedstawił referat *Książd Marek i prorocтва polityczne doby radomsko-barskiej*. Prorocje polityczne pojawiają się już w okresie bezkrólewia, przed wstąpieniem na tron Stanisława Augusta, jednak najwięcej ich pochodzi z lat 1766—1768. Najczęściej zawierają one niepomysłne wróżby dla króla i przepowiednie klęsk dla Polski. Przewijał się w nich też motyw powrotu Sasów na tron polski. Książd Marek Jandołowicz uważany był przez współczesnych za proroka i cudotwórcę, człowieka obdarzonego wielką siłą słowa i wpływem na ludzi. Jego rola w kon-

federacji barskiej nie jest sprawą całkowicie jednoznaczną, zwłaszcza jeśli się weźmie pod uwagę zeznania, które złożył przed nuncjuszem papieskim po powrocie z więzienia. Związek ks. Jandołowicza z ruchem barskim jest jednak poświadczony przez liczne dokumenty. Ksiądz Marek miał też wpływ na religijny charakter konfederacji i nastroje w Barze.

Prof. E. Rostworowski przedstawił argumenty przemawiające za tym, że ks. Marek może być autorem *Wieszczby dla Polski*, polemizując w tym względzie z W. Konopczyńskim, który autorstwo tej profecji przypisywał ks. Tomaszowi Garlickiemu. Szczegółowo rozpatrzył referent sprawę czasu powstania *Wieszczby*. Analiza zachowanych kopii utworu oraz samego tekstu wskazywałaby na rok 1767. Analiza treści politycznej wyodrębniła następujące elementy *Wieszczby*: zapowiedź pomyślności dla Polski, jeśli dojdzie do ponownego wstąpienia Sasa na tron; odpowiednią detronizacji króla i banicji dysydentów; motyw odrodzenia Polski poprzez ofiarę i klęski; i wreszcie — niejasne proroctwa wojen religijnych.

W dyskusji doc. dr Roman Zimand zwrócił uwagę, że zawarte w *Wieszczbie* obrazy spustoszenia i grabieży kościołów nie muszą mieć aktualnej wykładni. Zdaniem dyskutanta są one konwencjonalnym elementem apokaliptycznej wizji, właściwej poetyce proroctwa.

Tego samego dnia dr Janusz Maciejewski (IBL, Warszawa) wygłosił referat pt. *Poezja polityczna konfederacji barskiej*. Związaną z konfederacją barską poezję okolicznościową okresu od października 1767 do lata 1772 można za fragment tzw. folkloru szlacheckiego, gdyż jest rękopiśmienna, anonimowa i okolicznościowa. Charakterystyczna dla niej jest wywodząca się z czasów saskich świadomość sarmacka, nacechowana niechęcią do króla i „Familii”. Jednocześnie autor zwrócił uwagę na pojawienie się motywów nowych: nieufności wobec magnatów, spowodowanej niejasnymi dla rzeszy szlacheckiej machinacjami „starszych braci”, i drugi motyw, opozycyjny wobec optymizmu czasów saskich — świadomość zagrożenia niepodległości jako reakcja na Repninowskie gwałty.

Doc. dr Mieczysław Klimowicz (Uniwersytet Wrocławski) w referacie: *„Oświeceni Sarmaci” wobec tradycji barskiej. Z dziejów literatury i kultury Sejmu Wielkiego*, analizował przyczyny popularności tradycji barskiej w okresie Sejmu Wielkiego. Oświecone pokolenie stanisławowskie w zasadzie przejawiało niechęć do konfederatów za ich fanatyzm religijny i konserwatyzm. Zasadniczy zwrot w stosunku do tradycji barskiej dokonał się w czasach Sejmu Wielkiego, gdy do głosu doszła nowa generacja, uwrażliwiona na tradycje rodzime. Kształtuje się nowy model patrioty — „oświeconego Sarmaty” (np. w *Powrocie posła Niemcewicza*). Poezja okresu Sejmu Wielkiego sięga do wzorów staropolskich o proveniencji barokowej. Wszystkie te zmiany znalazły swoje teoretyczne uzasadnienie w dziełach Staszica i Kollątaja: u podstaw ich programu reform legła nowa koncepcja narodu, zawierająca apologię cnót, obyczajów i patriotyzmu średniej szlachty. W tej koncepcji konfederacja barska była najbliższą tradycją patriotyczną. Dlatego też zaproszono do udziału w pracach Sejmu przywódcę konfederacji, biskupa Adama Krasińskiego. W tymże okresie Drukarnia Wolna Jana Potockiego publikuje utwory związane z konfederacją barską.

Tak więc dwie przyczyny złożyły się na podjęcie przez ideologów Sejmu Wielkiego wątku barskiego: ruch barski stanowił cenny dla nowej koncepcji narodu przykład rodzimych, szlacheckich tradycji patriotycznych; ówczesne dążenia niepodległościowe poszukiwały dla siebie genezy właśnie w niedawnej przeszłości. Reinterpretacja ruchu barskiego dokonana w literaturze i publicystyce Sejmu

Wielkiego wyznaczyła kierunek dalszych losów tej tradycji; dla pokoleń następnych konfederacja barska stanowić będzie początek walk o niepodległość.

W dyskusji nad referatem prof. dr Zdzisław Libera podkreślił, że dokonująca się w okresie Sejmu Wielkiego asymilacja tradycji barskiej jest selektywna i dotyczy przede wszystkim idei niepodległościowych. W publicystyce tego okresu istnieje stale opozycja patriotyzmu sarmackiego i patriotyzmu uniwersalnego, którego głosicielami są Kołłątaj i Staszic. W stosunku do nich nie może też być użyta kategoria „sarmatyzmu oświeconego”. Doc. dr Jerzy Jedlicki wysunął tezę, iż pod koniec XVIII w. do tradycji barskiej sięga zarówno stronnictwo patriotyczne jak i Targowica. Patrioci nawiązują do motywów niepodległościowych ideologii barskiej, Targowica — do motywów antykrólewskich. Podobnie też dalsze losy uczestników konfederacji odznaczają się wyraźną polaryzacją postaw, co jest wynikiem selekcji elementów tradycji barskiej i wzbogacania jej o składniki nowe.

Przedpołudniowe obrady drugiego dnia Sesji poświęcone były recepcji dziedzictwa barskiego w romantyzmie polskim. Referat przekrojowy, obejmujący obszar literatury romantycznej do powstania styczniowego, przedstawiły prof. dr Maria Janion i prof. dr Maria Żmigrodzka (IBL, Warszawa): *Tradycja barska w dobie romantyzmu*. Tezą wyjściową było stwierdzenie, że kierunek romantycznej interpretacji ruchu barskiego wyznaczyło powstanie listopadowe. Jego doświadczenia sprawiły, że konfederację — jako pierwsze powstanie narodowe — uznano za „figurę” dążeń wolnościowych i poddano różnym zabiegom wyjaśniającym. Raz więc konfederacja barska traktowana jest jako czyn „ziemiańskich rycerzy błędnych”; to wizja Mochnackiego, którą po latach zrealizują dramaty Słowackiego (np. *Książę Marek*), gdzie pokazane zostaną także wewnętrzne rozdarcia konfederatów. Druga interpretacja barszczyzny jest sarmacka, wolna od moralnej niejednoznaczności; w ten sposób przedstawiają konfederację np. *Pieśni Janusza Pola*. Ów sarmacki nurt wykształcił dwa, niezwykle ważne dla dziejów świadomości narodowej, typy literackie: rycerza — uczestnika konfederacji, i starego szlachcica — wspominającego ją. Na użytek recepcji tradycji barskiej romantyzm wykorzystuje takie gatunki literackie jak gawęda i profecja.

Niezmiernie charakterystycznym przykładem romantycznej profecji są *Proroctwa księdza Marka Goszczyńskiego*. Szczegółowa analiza tego utworu prowadziła w referacie do wyeksponowania wątków typowych dla romantycznego sposobu myślenia, podkreślała więc patriotyczno-mesjanistyczną motywację barszczyzny, posiew *Wielkiej improwizacji* wyrażający się w koncepcji poety romantycznego (ksiądz Marek) i wreszcie ludową wizję dziejów. W powieści Czajkowskiego *Wernyhora* pojawiają się wątki, które uzyskają doniosłe znaczenie w dramatach Słowackiego. Szczególną pozycję w literaturze podejmującej tematykę barską zajmują *Pamiętki Soplicy*, gdzie widoczna jest powszechna wówczas tendencja łączenia konfederacji barskiej z niepodległościową tradycją porozbiorową. Konfederacja barska jest przez Rzewuskiego pokazana jako owoc szlacheckiej mentalności politycznej, na którą składały się patriotyzm i tradycjonalizm, religijność i szlachecki republikanizm, cnota obywatelska i kult rodzimości. W *Pamiętkach Soplicy* w postaci wzorcowej oddane zostały barski profetyzm i kontuszowy klimat gawędy. Dlatego też jakiegokolwiek późniejsze literackie opracowania tematu barskiego nie mogły nie uwzględniać tego utworu.

Ogromną doniosłość historyczną i ideową przypisywał konfederacji barskiej Kaczkowski (cykl *Ostatni z Nieczujów*, *Anuncjata*). W roku 1858 podjął ten temat Dzierkowski w powieści *Uniwersał hetmański*, wyraźnie ukazując antynomie

ruchu barskiego, który stanowił tradycję zarówno dla *Konstytucji 3 maja* jak i dla Targowicy. Ostatnią z omawianych w referacie realizacji wątku barskiego w literaturze romantycznej jest powieść Kraszewskiego *Tułacze* (1866), którą autorki uznały za końcowy przeblysłk romantycznego mesjanizmu.

W dyskusji doc. dr Mieczysław Ingłot wysunął tezę o „funeralnym” charakterze kultury romantycznej; z tego punktu widzenia motyw szabli barskiej, o którym mówił referat, daje się interpretować jako część symboliki pogrzebowej. Z tezą tą polemizowała prof. Janion dowodząc, że motywy funeralne pełnią w romantyzmie funkcję uboczną (książę Józef Poniatowski — polski bohater pogrzebowy) i że całego romantyzmu nie można sprowadzić do tej perspektywy. Motyw szabli barskiej jest świadectwem dokonywanej przez polski romantyzm sakralizacji tradycji narodowej.

Doc. dr Andrzej Walicki wskazał na odmienną postawę Trentowskiego, który potępiał konfederację, zarzucając jej barbarzyństwo i średniowieczność, w zbrodniach szlachty widząc przyczynę zguby kraju. Sądził, że Polska musi nie zmarłych wstać, lecz zrodzić się na nowo, gdyż zginęła już ostatecznie.

Doc. dr Zofia Stefanowska (IBL, Warszawa) zajęła się *Konfederatami barskimi w twórczości Mickiewicza*, przede wszystkim biorąc pod uwagę dramaty *Les Confédérés de Bar*, *Pana Tadeusza* i prelekcje paryskie. W *Konfederatach barskich* Mickiewicz wykorzystał stereotypowe wyobrażenia cudzoziemców o Polsce jako kraju egzotycznym. W *Księgach pielgrzymstwa* i wykładach paryskich okres barski uznany został za epokę przełomową w rozwoju polskiej świadomości narodowej, a konfederaci otwierają szereg narodowych męczenników. Takie rozumienie konfederacji barskiej odgrywa decydującą rolę w stosunku romantyków do XVIII stulecia i w wyborze tradycji narodowej. W *Panu Tadeuszu* tradycję tę wyznaczają z jednej strony biografia Maćka Dobrzyńskiego, z drugiej — koncert Jankiela. Te dwa szeregi nie są w pełni tożsame i znajdują się w stanie napięcia wyznaczonym przez opozycję: swojskie — obce; stare — nowe. Konfederacja barska, insurekcja kościuszkowska i powstanie listopadowe to niezmiennie składniki Mickiewiczowskiego kanonu narodowej tradycji, przy czym ruch barski interpretowany jest jako jednoczący cały naród i inicjujący europejską rewolucję.

Z obroną *Konfederatów barskich* Mickiewicza wystąpił w dyskusji prof. Kazimierz Wyka, zwracając uwagę, że dramat ten wyprzedza większość utworów o tematyce barskiej. Mickiewicz, pisząc dramaty o czasach dziwnych i egzotycznych, świadomie stosuje scenerię baśniową, zagęszczając fakty, oraz syntetyczną geografiją, skupiającą na niewielkiej przestrzeni wszystkie istotne wydarzenia. *Konfederaci barscy* — konkludował prof. Wyka — mieszczą się w ciągu rozwojowym dramatu popularnego, gdzieś między *Krakowiakami i Góralami* a *Halką*.

Tradycję barską u Słowackiego analizował referat doc. dra Stefana Treugutta (IBL, Warszawa) — *Książę niezłomny na murach Baru*. Temat barski pojawia się w różnych okresach twórczości Słowackiego. *Anhelli*, *Horsztyński* i pierwsze pieśni *Beniowskiego*, a więc utwory należące do przedmystycznej fazy twórczości poety, prezentują wizję konfederacji barskiej zgodną z obiegowym myśleniem romantyków polistopadowych, a konfederaci są w nich pierwszym pokoleniem polskich męczenników. Natomiast w dramatach mistycznych istnieje wyraźna paralela między Polską a konfederacją. Ruch barski staje się „figurą” zjednoczenia duchów w przyszłej Polsce wolnej, a historia ujawnia się za pomocą znaków, które należy wyjaśnić i wypełnić. W dramacie *Książę Marek* posłannictwo i rola karmelity stanowią centralny temat; referent położył tu nacisk na wyposażenie tej postaci w cechy romantycznego proroka — przez swój geniusz oddalo-

nego od ludzi, samotnego, ale ludziom przewodzącego, a także na fakt, iż ks. Marek jest człowiekiem wielkiej wiary przeciwstawionym ludziom małej wiary. Cuda ks. Marka były dla historycznych konfederatów wyrazem porozumienia i jedności między niebem a ziemią, zrozumiałe są też dopiero w kontekście ich świadomości religijno-patriotycznej, w której przebieg historii wyznaczały kolejne stadia wojny Kościoła z szatanem. Dla Słowackiego natomiast cud nabiera charakteru mistycznego, przestaje być jednoznaczny, jego rozszyfrowanie zależy od wysiłku człowieka. Co więcej, cudowność rozszerza się na cały świat, który człowiek musi zrozumieć i objawić tę prawdę innym. W ten sposób temat barski podporządkowany jest mistycznemu systemowi Słowackiego.

Przedmiotem dyskusji stała się hipoteza mówiąca, że istotnym elementem szlacheckiej religijności z okresu barskiego było uznanie naturalności cudu jako znaku porozumienia między niebem a ziemią.

Ostatnie popołudnie obrad poświęcono odbiciu wydarzeń konfederacji barskiej w folklorze. Dr Helena Kapełus (IBL, Warszawa) w referacie *Pamięć o konfederacji barskiej w folklorze polskim* zwróciła uwagę na komplikacje, jakie z reguły towarzyszą przyswajaniu przez lud wydarzeń historycznych (m. in. w świadomości ludu wszelkie konfederacje łączyły się z rabunkami i gwałtami). Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, o ile istniejące zabytki nawiązują do konfederacji właśnie barskiej. W zbiorach Kolberga zachowały się dwie pieśni dotyczące barszczyzny. Jedna mówi o bohaterze konfederacji wielkopolskiej — Józefie Gogolewskim, druga o generale Drewiczu i Kazimierzu Pułaskim. Oba teksty zbudowane są na tym samym starym schemacie pieśni ludowej, za każdym razem zmieniają się tylko konkretne szczegóły — nazwiska, wydarzenia itp.

Mgr Lidia Ligęza (IBL, Kraków) opracowała *Pogłosy konfederacji barskiej na ziemi krakowskiej*, rozszerzając jednak swoje dociekania także na Rzeszowszczyznę, gdyż cały ten obszar był w szczególny sposób z konfederacją związany. Referentka zarejestrowała obiekty materialne, na których utrwalona została pamięć o ruchu barskim — napisy, tablice pamiątkowe, pomniki, znajdujące się w Krakowie i na ziemi krakowskiej, oraz omówiła związane z nimi legendy. Elementy ludowe w *Konfederatach barskich* Mickiewicza uznała za — odwołując się do wiedzy cudzoziemców o Polsce i Polakach — syntezę polskości.

Dyskusje na tej Sesji, z których tylko nieliczne głosy uwzględnione zostały w niniejszym sprawozdaniu, dotyczyły bardzo szerokiego kręgu spraw związanych z konfederacją barską, od archiwalnych poszukiwań materiałowych po kluczowe problemy literatury polskiej XIX wieku. Tematyka łączyła różne zainteresowania i umożliwiła konfrontację różnych metod badawczych. Prezentując punkty widzenia spraw związanych z konfederacją barską: historyczny, historycznoliteracki i folklorystyczny — uzyskano interesującą panoramę przemian, jakim podlegała tradycja barska w okresie stulecia¹. Problematyka konfederacji barskiej zdecydowanie zaważyła na ukształtowaniu się w polskiej świadomości historycznej obrazu XVIII wieku.

Izabela Jarosińska

¹ Wygłoszone na Sesji referaty zostaną wydane w osobnej książce, którą przygotowuje Instytut Badań Literackich.